

Doc. dr. sc. Sanja Sever Mališ*

Mateja Brozović, mag. oec.**

OCJENA RAZVIJENOSTI SUSTAVA JAVNOG NADZORA REVIZIJE ZEMALJA EUROPSKOG EKONOMSKOG PODRUČJA

EVALUATION OF THE LEVEL OF DEVELOPMENT OF AUDIT PUBLIC OVERSIGHT SYSTEMS IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN ECONOMIC AREA

SAŽETAK: Revizija financijskih izvještaja ima svrhu samo ako postoji povjerenje u rezultate revizorovoga rada, pri čemu je jedan od kontrolnih mehanizama javni nadzor revizijske profesije. Minimalni uvjeti za učinkoviti sustav javnog nadzora uključuju uspostavljanje sustava koji je neovisan o revizijskoj profesiji, transparentan, konzistentan te vođen od strane iskusnih i kompetentnih stručnjaka sa znanjima iz područja relevantnih za zakonsku reviziju. Komparativna analiza sustava javnih nadzora odabranih zemalja iz europskog ekonomskog područja je pokazala da, sukladno javno dostupnim informacijama, njihovi sustavi javnog nadzora zadovoljavaju barem minimalne uvjete propisane Direktivom Europske unije, što ukazuje na napredak u pokušaju harmonizacije zakonodavstava u području zakonske revizije. Istraživanjem korelacije između stupnja razvijenosti sustava javnog nadzora revizije i određenih makroekonomskih pokazatelja, uočeno je da postoji pozitivna veza između ocjene razvijenosti sustava javnog nadzora s jedne strane te gospodarske razvijenosti zemlje, razvijenosti tržišta kapitala, globalizacije zemlje i niske razine percepcije korupcije s druge strane.

KLJUČNE RIJEČI: zakonska revizija, javni nadzor revizije, harmonizacija, razvijenost tržišta kapitala.

ABSTRACT: Auditing financial statements makes sense only if there is confidence in the results of the auditor's work. Public oversight of the audit profession is one of the control mechanisms. The minimum requirements for an effective system of public oversight include the establishment of a system that is independent of the audit profession, transparent and governed by experienced and competent professionals. A comparative analysis of the systems of public oversight of selected countries from the European Economic Area has shown that their systems of public oversight at least meet the minimum requirements pres-

* Doc. dr. sc. Sanja Sever Mališ, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Trg J. F. Kennedyja 6, 10000 Zagreb

** Mateja Brozović, mag. oec., Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Trg J. F. Kennedyja 6, 10000 Zagreb

cribed by the Directive of the European Union, which indicates a certain level of progress in harmonizing legislation in the area of statutory audit. Correlation analysis showed that there is a positive connection between the development of the system of public oversight on the one hand and economic development of the country, development of capital markets, the globalization of the country and the low level of perception of corruption on the other.

KEY WORDS: statutory audit, public oversight of the audit, harmonization, development of capital markets.

1. UVOD

Da bi informacije sadržane u temeljnim financijskim izvještajima bile vjerodostojne, moraju biti revidirane od strane neovisnoga, kompetentnoga i kvalificiranoga revizora koji će pružiti objektivno jamstvo da financijski izvještaji prikazuju realno i objektivno financijski položaj i uspješnost poslovanja poduzeća. Stupanj do kojega se korisnici mogu pouzdati u financijske izvještaje ovisi o kvaliteti izvedene revizije. Slabosti u kvaliteti obavljanja revizije mogu dovesti do situacije da revizor ne prepozna prijevarno financijsko izvještavanje te da izda neodgovarajuće mišljenje, što zatim uzrokuje poremećaje na tržištu kapitala i gubitak povjerenja investitora. Zbog toga je u interesu revizora i svih korisnika revizorovoga izvješća uspostaviti interne i eksterne oblike nadzora nad revizijskom profesijom. S ciljem osiguranja visokokvalitetne revizije, svaka zemlja članica mora uspostaviti sustav javnog nadzora revizije, gdje je eksterni nadzor povjeren posebnome tijelu neovisnome o revizijskoj profesiji.

2. HARMONIZACIJA SUSTAVA JAVNOG NADZORA U EUROPSKOJ UNIJI

Pokušaji i nastojanja poticanja harmonizacije zakona između različitih pravnih područja u pravilu se temelje na pretpostavci da pravna različitost, odnosno neusklađenost, uzrokuje transakcijske troškove i smanjuje ekonomsku trgovinu i dobrobit. Smatra se da će proizvođači i potrošači odustati od ugovaranja poslova u stranim pravnim sustavima ako procijene da su troškovi informacija (o zakonu, administrativnim postupcima, pravnim savjetima) i troškovi sudskih sporova ili alternativnih oblika rješavanja sporova previsoki ili nepredvidljivi /32, str. 541-542/. Jedan od načina smanjivanja troškova pravne različitosti je međunarodna koordinacija prema harmonizaciji prethodno različitih pravnih propisa. S računovodstvenoga aspekta, da bi se mogli uspoređivati financijski izvještaji poduzeća iz različitih zemalja, važna je harmonizacija računovodstvenih standarda, ali i provedbenih mehanizama koji su utjelovljeni u nacionalnim zakonodavstvima vezanima uz reviziju i kvalitetu revizijskih tvrtki /19, str. 33/. Prema tome, računovodstveni standardi su samo jedna od odrednica kvalitete financijskoga izvještavanja. Treba uzeti u obzir i čimbenike poput pravnih i političkih sustava zemalja te poticaja financijskoga izvještavanja /24, str. 45/.

Na razini Europske unije zakonska revizija nastojala se harmonizirati Direktivom Europske unije koja je donesena 2006. godine (2006/43/EC). Ovom Direktivom uređene su obveze ovlaštenih revizora i revizorskih tvrtki pri provođenju zakonske revizije te su uvedeni zahtjevi za javnim nadzorom revizijske profesije. Budući da stupanj do kojega se

korisnici mogu osloniti na revidirane financijske izvještaje ovisi o kvaliteti revizije, pitanje kvalitete revizije je neprekidno pod razmatranjem regulatora, profesionalnih organizacija, investitora i revizijskih tvrtki, posebno nakon svjetskih korporativnih skandala. Cilj Direktive bio je postići visoku razinu usklađenosti uvjeta za zakonsku reviziju, s time da je naglašeno da država članica može postaviti i strožije uvjete. Opseg Direktive, između ostaloga, uključuje: odobravanje i izobrazbu ovlaštenih revizora, registraciju, neovisnost i objektivnost, revizorske standarde i revizorska izvješća, osiguranje kvalitete, sustav istražnih radnji i sankcija, javni nadzor, posebne odredbe za zakonsku reviziju subjekata od javnog interesa te međunarodne aspekte zakonske revizije.

Svaka država članica treba uspostaviti sustav osiguranja kvalitete koji mora zadovoljiti određene minimalne kriterije. Osnovni uvjet je da bude neovisan o ovlaštenim revizorima i revizorskim društvima koji su predmet provjere. Kako bi se osigurala neovisnost, bitno je da sustav ima primjerena sredstva i sigurne izvore financiranja, koji nisu pod neprimjerenim utjecajem revizijske profesije. Nadalje, sustav javnog nadzora mora biti vođen od strane kompetentnih stručnjaka, što znači da je važno da osobe koje provode ispitivanje osiguranja kvalitete posjeduju odgovarajuću stručnu naobrazbu i relevantno iskustvo u provođenju zakonske revizije i financijskoga izvješćivanja, kao i specifično obrazovanje u ispitivanju osiguranja kvalitete. Prilikom odabira ispitivača za specifične zadatke treba voditi računa o tome da se izbjegne sukob interesa između ispitivača i revizorskog društva, što je ponovno u cilju osiguranja neovisnosti. Opseg ispitivanja osiguranja kvalitete „uključuje ocjenu pridržavanja važećih revizorskih standarda i zahtjeva neovisnosti, kvantitete i kvalitete utrošenih sredstava, zaračunatih revizorskih naknada i unutarnjeg sustava kontrole kvalitete revizorskog društva“ /6, str. 209/. Nakon provedenoga nadzora sastavlja se izvješće s glavnim zaključcima ispitivanja, a ukupni rezultati sustava osiguranja kvalitete trebaju se objaviti jednom godišnje. Države članice pritom moraju imenovati jedno ili više nadležnih tijela za definirane zadaće.

Većina kriterija za uspostavljanje sustava osiguranja kvalitete ostaje nepromijenjena i u izmijenjenoj Direktivi iz 2014. godine. Dopunjena je odredba o učestalosti provođenja ispitivanja osiguranja kvalitete. U Direktivi iz 2006. godine zahtijevalo se da se ispitivanje osiguranja kvalitete provodi najmanje jednom u šest godina, pri čemu je Uredbom dodatno definirano da je taj period za revizorska društva koja provode zakonsku reviziju društva od javnog interesa najmanje jednom u tri godine. Novina izmijenjene i dopunjene Direktive iz 2014. godine je da se provjera osiguranja kvalitete provodi na temelju analize rizika, odnosno najmanje svakih šest godina /7, str. 214/. Drugim riječima, provjere osiguranja kvalitete trebaju biti razmjerne u odnosu na opseg i složenost aktivnosti ovlaštenoga revizora ili revizorskoga društva koji su predmet provjere. Nadalje, velika je pozornost posvećena sustavu istražnih radnji i sankcija. Nova pravila zahtijevaju od zemalja članica da uspostave primjerene sankcije i mjere za one koji krše odredbe revizijske regulacije. Odredbe Direktive sadrže vrste i nositelje sankcija, kriterije koje kompetentna tijela javnog nadzora trebaju uvažavati kada primjenjuju te sankcije, objave sankcija i mehanizme za poticanje objavljivanja potencijalnih kršitelja /22, str. 31/. Navedene izmjene nisu uzete u obzir prilikom analize sustava javnog nadzora zemalja iz europskog ekonomskog područja, s obzirom da su zemlje dužne uskladiti svoja zakonodavstva do 2016. godine.

Unatoč nastojanjima harmonizacije sustava osiguranja kvalitete i javnog nadzora na razini Europske unije, pitanje je u kojoj mjeri su odredbe Direktive usvojene u nacionalnim zakonodavstvima zemalja članica i koliko se stupanj razvoja njihovih sustava javnog nadzora razlikuje. Za očekivati je da razlike sigurno postoje. U najvećoj mjeri je to zato što su

određene zemlje uspostavile sustav javnog nadzora samoinicijativno, odnosno uočavanjem potrebe za eksternim nadzorom kvalitete revizije. Nadalje, poticaji za uspostavljanjem takvih sustava među zemljama se također razlikuju, što ovisi o stupnju razvijenosti tržišta kapitala, stupnju globalizacije zemlje, konkurentnosti i slično. Zbog toga se može očekivati da s jedne strane postoje zemlje koje su još uvijek u postupku usklađivanja s minimalnim zahtjevima Direktive Europske unije, dok s druge strane određene zemlje članice imaju uspostavljen sustav koji po razvijenosti nadmašuje odredbe Direktive.

3. STUPANJ RAZVIJENOSTI SUSTAVA JAVNOG NADZORA U ODABRANIM ZEMLJAMA EUROPSKOG EKONOMSKOG PODRUČJA

Polaznu točku u ispitivanju stupnja razvijenosti sustava javnog nadzora predstavljaju kriteriji postavljeni Direktivom Europske unije iz 2006. godine. Temeljem zahtjeva Direktive identificirano je šest skupina obilježja sustava javnog nadzora: 1) osnivanje i djelokrug rada, 2) ustrojstvo, 3) financiranje, 4) transparentnost, 5) mjere nadzora i 6) sankcije. Unutar svake skupine prikupljeni su javno dostupni podaci za tijela javnog nadzora odabranih zemalja. Uz Hrvatsku, analizirani su sustavi javnog nadzora Ujedinjenog Kraljevstva, Švicarske, Malte, Nizozemske, Norveške i Slovenije. Radi se o namjernom uzorku koji je oblikovan na način da sadrži zemlje koje se razlikuju prema iskustvu u provođenju javnog nadzora revizijske profesije i stupnju gospodarske razvijenosti. Tako tri zemlje iz uzorka (Ujedinjeno Kraljevstvo, Malta i Norveška) imaju više od 15 godina iskustva u provođenju javnog nadzora i započele su s nadzornim aktivnostima prije svjetskih korporativnih skandala, dok su preostale četiri zemlje (Hrvatska, Švicarska, Nizozemska i Slovenija) počele razvijati svoj sustav javnog nadzora 2002. godine ili kasnije. Ako se kao mjera stupnja gospodarskog razvoja uzme BDP po stanovniku, uzorak sadrži četiri zemlje (Ujedinjeno Kraljevstvo, Švicarska, Nizozemska i Norveška) čiji je BDP po stanovniku veći od prosjeka Europske unije i tri zemlje (Hrvatska, Malta i Slovenija) koje imaju navedeni pokazatelj ispod razine prosjeka Europske unije /34/. Model koji je korišten za ocjenu razvijenosti sustava javnog nadzora revizije oblikovan je po uzoru na Osmu, B. G. et al. (2014.), gdje su analizirani sustavni javnog nadzora Finske, Francuske, Njemačke, Italije, Španjolske i Ujedinjenog Kraljevstva /20, str. 29/.

Tablica 1. Tijela javnog nadzora revizije po odabranim zemljama europskog ekonomskog područja

Država	Tijelo javnog nadzora revizije
Hrvatska	Odbor za javni nadzor revizije
Ujedinjeno Kraljevstvo	The Financial Reporting Council
Švicarska	Federal Audit Oversight Authority
Malta	Accountancy Board – Quality Assurance Oversight Committee
Nizozemska	Netherlands Authority for the Financial Markets
Norveška	Financial Supervisory Authority of Norway – The Accounting and Auditing Supervision Department
Slovenija	Agencija za javni nadzor nad revidiranjem

Unutar prvoga obilježja prikupljeni su podaci o godini osnivanja tijela javnog nadzora, glavnom cilju i zadacima vezanima uz revizijsku profesiju koje određeno tijelo provodi (tablica 2.). Zanimljivo je da su tri promatrane zemlje (Ujedinjeno Kraljevstvo, Malta i Norveška) imale tijelo javnog nadzora revizije i prije svjetskih korporativnih skandala, što znači da su već tada prepoznale potrebu za nadzorom revizijske profesije. Iako sva tijela u opisu odgovornosti imaju nadzor revizijske profesije, zemlje poput Nizozemske i Norveške nisu osnovale posebno tijelo koje bi preuzelo tu zadaću, nego je to jedna u nizu odgovornosti tijela koja nadziru cijela financijska tržišta. Svim promatranim državama je zajedničko da su osnovni zadaci vezani uz revizijsku profesiju (licenciranje, nadzor i sankcioniranje) objedinjeni pod jednim tijelom, što omogućava bolju kontrolu i nadzor.

Tablica 2. Osnivanje i djelokrug rada tijela javnog nadzora revizije

	Godina osnivanja	Glavni cilj	Zadaci vezani uz revizijsku profesiju
Hrvatska	2008.	Neovisno i samostalno tijelo javnog nadzora nad Hrvatskom revizorskom komorom, revizorskim društvima, samostalnim revizorima i ovlaštenim revizorima.	Licenciranje, nadzor, sankcije (putem Hrvatske revizorske komore)
Ujedinjeno Kraljevstvo	1990.	Primarna odgovornost vezana uz korporativno upravljanje, izvještavanje, reviziju, aktuarsku profesiju i profesionalnost računovođa i aktuara	Licenciranje, nadzor, sankcije
Švicarska	2007.	Odlučivanje o zahtjevima za licenciranje revizora i nadzor revizorskih tvrtki koje provode reviziju javnih poduzeća	Licenciranje, nadzor, sankcije
Malta	1979.	Nadzor računovodstvene i revizijske profesije.	Licenciranje, nadzor, sankcije
Nizozemska	2002.	Prema statutu – nadzire poslovanje i ponašanje sudionika na financijskim tržištima i kontrolira ulazak u financijski sektor. Prema Zakonu o nadzoru revizijskih tvrtki – odgovoran za licenciranje i nadzor nad revizorskim tvrtkama koje obavljaju zakonske revizije. Ostale zadaće: regulator na tržištu vrijednosnih papira.	Licenciranje, nadzor, sankcije
Norveška	1985.	Nadzor banaka, osiguravajućih društava, mirovinskih i investicijskih fondova, klirinških kuća, uređenih tržišta vrijednosnih papira, posrednika u poslovanju nekretnina, revizora i računovođa	Licenciranje, nadzor, sankcije
Slovenija	2008.	Javni nadzor revizijske profesije i revizijske regulative.	Licenciranje, nadzor, sankcije

Direktiva Europske unije iz 2006. godine propisuje da sustav javnog nadzora uređuju osobe koje nisu profesionalno angažirane u poslovima provođenja revizije, ali koje imaju znanja iz područja relevantnih za zakonsku reviziju /6, str. 210/. Na čelu svakoga nadzornog tijela je neki oblik odbora, koji u promatranim zemljama ima između 4 i 15 članova. Kako bi se osigurala neovisnost članova, bitno je da tijela budu organizirana na način koji će spriječiti bilo kakav sukob interesa, što znači postupak izbora članova odbora mora biti objektiv i neovisan o utjecaju revizorske profesije. Zbog toga članove odbora u promatranim tijelima javnog nadzora izabire vlada pojedine zemlje ili nadležno ministarstvo. Osim toga, većinu članova odbora moraju činiti neaktivni revizori, što sa stajališta Direktive iz 2006. godine podrazumijeva da osoba „tri godine prije uključivanja u upravljanje sustavom javnog nadzora nije obavljala zakonske revizije, nije imala pravo glasa u revizorskoj tvrtci, nije bila član upravnih ili nadzornih tijela revizorskog društva te nije bila djelatnik revizorskog društva niti je na neki drugi način bila povezana s revizorskim društvom“ /6, str. 202/. Zemlje poput Švicarske i Ujedinjenog Kraljevstva su produžile tzv. „cooling off“ period na pet godina, dok je u Norveškoj zabranjeno da bivši revizor bude član odbora nadzornog tijela.

Tablica 3. Ustrojstvo tijela javnog nadzora revizije

	Broj članova odbora	Postupak izbora članova	Neovisnost članova – period neaktivnosti u reviziji („cooling off“ period)
Hrvatska	7	Imenuje i razrješava Vlada na prijedlog ministra financija	Min. 3 god.
Ujedinjeno Kraljevstvo	15	Imenuje Državno tajništvo za Odjel poslovanja, inovacije i vještine	Min. 5 god.
Švicarska	5	Imenuje Vlada (The Federal Council)	Min. 5 god.
Malta	11	Imenuje ministar financija	Min. 3. god.
Nizozemska	4	Imenuje ministar financija na prijedlog Nadzornog odbora AFM-a (neobvezujući prijedlog)	Min. 3 god.
Norveška	7	Imenuje ministar financija	Bivši revizor ne može biti član odbora.
Slovenija	8	Imenuje Vlada na prijedlog ministra financija	Min. 3 god.

Izvor: obrada autora.

Financiranje sustava javnog nadzora revizije mora biti sigurno i ne ovisiti o neprimjerenim utjecajima ovlaštenog revizora ili revizorskih društava. Izvori financiranja tijela javnog nadzora u promatranim zemljama se razlikuju i variraju od potpunoga financiranja iz državnoga proračuna (Hrvatska), potpunoga financiranja od strane revizijske profesije (Švicarska i Norveška) ili imaju mješoviti model financiranja (Ujedinjeno Kraljevstvo, Malta, Nizozemska i Slovenija). Bez obzira na izvor financiranja, u svim zemljama je neovisnost osigurana na način da proračun nadzornoga tijela odobrava neko državno tijelo. Visina proračuna tih tijela se kreće između 60 tisuća EUR i 99,5 milijuna EUR. Prema udjelu u BDP-u zemlje, najveći udio imaju proračuni nadzornih tijela Nizozemske (0,0116 %) i Norveške (0,0088 %). Pritom treba uzeti u obzir da određena tijela uz nadzor revizijske profesije provode i druge oblike nadzora.

Tablica 4. Financiranje tijela javnog nadzora revizije

	Izvor financiranja	Iznos financiranja
Hrvatska	Iz državnog proračuna	400.000 HRK
Ujedinjeno Kraljevstvo	Javna poduzeća, revizijska profesija i državni proračun (s minimalnim udjelom državnih sredstava)	26.058.000 GBP
Švicarska	Godišnje naknade revizora i revizorskih tvrtki	6.000.000 CHF
Malta	50 % iz državnog proračuna, 50 % od revizijske profesije (naknade koje se plaćaju na godišnjoj osnovi)	N/A
Nizozemska	Mješoviti model (naknade revizora koje nadzire, Ministarstvo financija i fiksni dio iz državnog proračuna)	87.400.000 EUR
Norveška	Financiranje nadzora snose revizorske tvrtke; naknade revizorskih tvrtki određuje parlament, koji odobrava proračun	323.000.000 NOK
Slovenija	Državni proračun, naknade za pružene usluge koje odobrava Vlada	200.000 EUR

Izvor: obrada autora.

Kako bi sustav javnog nadzora bio učinkovit, također je bitno da bude transparentan. Prema Direktivi Europske unije iz 2006. godine, svako nadzorno tijelo trebalo bi objaviti godišnji program rada i izvješća o aktivnostima /6, str. 210/. Osim toga, države članice moraju osigurati objavljivanje poduzetih mjera i sankcija nametnutih ovlaštenim revizorima i revizorskim društvima. Sva promatrana nadzorna tijela zadovoljavaju minimum uvjeta objavljivanja prema Direktivi, ali određene zemlje su otišle nekoliko koraka dalje i javno objavljuju puno detaljnije informacije od onoga što se zahtijeva. U tablici 5. je dan pregled vrsti izvješća koja su dostupna na mrežnim stranicama nadzornih tijela. Najtransparentnije je nadzorno tijelo Ujedinjenog Kraljevstva, koje objavljuje dodatna izvješća poput pojedinačnih izvješća o provedenim inspekcijama za velika revizorska društva, izvješća o tematskim inspekcijama, sudska izvješća po pojedinim slučajevima i slično.

Tablica 5. Transparentnost tijela javnog nadzora revizije

	Godišnje izvješće / Izvješće o radu; Financijski proračun; Izvješće o sankcijama; Dodatna izvješća; Planovi
Hrvatska	Izvješće o radu (Odbor), Izvješće o nadzoru i provjeri kvalitete rada revizorskih društava/samostalnih revizora i ovlaštenih revizora (HRK) Proračun za tekuću godinu i projekcije za iduće 2 godine (Odbor) Godišnji program rada (Odbor)
Ujedinjeno Kraljevstvo	Godišnje izvješće Sudska izvješća po pojedinačnim slučajevima Pojedinačna izvješća o provedenim inspekcijama za veća revizorska društva, izvješća o tematskim inspekcijama, izvješća Državnom tajništvu Planirani financijski proračun za iduću godinu, Plan inspekcija za iduću godinu

Nastavak tablice 5.

	Godišnje izvješće / Izvješće o radu; Financijski proračun; Izvješće o sankcijama; Dodatna izvješća; Planovi
Švicarska	Izvješće o radu Financijski izvještaji u sklopu izvješća o radu Izvješće o sankcijama unutar izvješća o radu (<i>court rullings</i>) Izvješće o ispunjavanju strateških ciljeva Strateški ciljevi 2012. – 2015.
Malta	Godišnje izvješće Plan rada za sljedeću godinu
Nizozemska	Godišnje izvješće Financijski proračun unutar godišnjeg izvješća Izvješće o inspekcijama 9 revizorskih tvrtki koje revidiraju društva od javnog interesa Planovi – Agenda 2013.
Norveška	Godišnje izvješće Izvješće o rizičnim područjima Strategija za 5-godišnje razdoblje
Slovenija	Godišnje izvješće Izvješće o sankcijama unutar godišnjeg izvješća (popis prekršaja, bez detalja)

Izvor: obrada autora.

Jedna od važnih mjera nadzora revizijske profesije je provođenje inspekcija kao oblika izravnog uvida u radnu dokumentaciju revizora u prostorijama revizorskog društva. Iako su sva promatrana nadzorna tijela odgovorna za provođenje inspekcija, nadzorna tijela Hrvatske i Slovenije su delegirala tu zadaću profesionalnim tijelima. U Hrvatskoj je to Hrvatska revizorska komora, a u Sloveniji Institut revizora. U ostalim zemljama inspekcije obavljaju izravno zaposlenici tijela javnog nadzora. Najviše iskustva u provođenju inspekcija ima Norveška, gdje su prve inspekcije revizorskih tvrtki provedene 1993. godine. U svim zemljama su odabrana tijela javnog nadzora zadužena za nadzor revizorskih tvrtki koje provode zakonsku reviziju, uz iznimku Ujedinjenog Kraljevstva i Švicarske, gdje je djelokrug nadzora ograničen na revizorske tvrtke koje revidiraju financijske izvještaje društava od javnog interesa. Uz redovne inspekcije i inspekcije na zahtjev treće strane u slučaju sumnje na nepravilnosti, u zemljama poput Ujedinjenog Kraljevstva, Švicarske, Nizozemske i Norveške provode se i dodatne tematske inspekcije područja koje je označeno rizičnim (npr. revizija financijskih institucija). Što se tiče učestalosti provođenja inspekcija, većina zemalja se prilagodila zahtjevima Direktive, koja propisuje da se ispitivanje osiguranja kvalitete provodi najmanje jednom u svakih šest godina, uz iznimku revizorskih tvrtki koje revidiraju društva od javnog interesa i moraju biti predmet inspekcije barem jednom u tri godine. Ujedinjeno Kraljevstvo i Švicarska su postavile strožije uvjete od Direktive i zahtijevaju da se u velikim revizorskim tvrtkama inspekcija provede svake godine, a za ostale tvrtke koje su u djelokrugu nadzora barem jednom u tri godine.

Tablica 6. Provođenje inspekcija od strane tijela javnog nadzora revizije

	Odgovornost za inspekcije	Direktno provođenje inspekcija	Prva inspekcija	Djelokrug nadzora	Vrste inspekcija	Učestalost inspekcija
Hrvatska	Da	Indirektno	2010.	Revizorske tvrtke koje provode zakonsku reviziju	Redovne godišnje inspekcije, inspekcije na zahtjev treće strane	Prema Direktivi
Ujedinjeno Kraljevstvo	Da	Direktno	2004.	Revizori koji revidiraju društva od javnog interesa (više od 10)	Redovne inspekcije, tematske inspekcije	Godišnje za Veliku četvorku, BDO i Grand Thornton; ostali svake 3 god.
Švicarska	Da	Direktno	2008.	Revizori koji revidiraju javna poduzeća	Redovne inspekcije, izvanredne inspekcije u slučaju sumnje u nepravilnosti, tematske inspekcije	Godišnje za Veliku trojku (PwC, E&Y, KPMG), ostali svake 3 god.
Malta	Da	Direktno	2007.	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju	Redovne inspekcije	Prema Direktivi
Nizozemska	Da	Direktno	N/A	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju	Redovne inspekcije, tematske inspekcije	Prema Direktivi
Norveška	Da	Direktno	1993.	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju	Redovne inspekcije, tematske inspekcije svake godine, specijalne inspekcije	Prema Direktivi
Slovenija	Da	Indirektno	2009.	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju	Redovne godišnje inspekcije, inspekcije na zahtjev treće strane	Prema Direktivi

Izvor: obrada autora.

Iz pregleda zadaća tijela javnog nadzora revizije odabranih zemalja bilo je razvidno da su sankcije i disciplinske mjere također u nadležnosti tih tijela. Djelokrug sustava sankcija kod svih zemalja osim Švicarske uključuje sva revizorska društva koja provode zakonsku reviziju, pri čemu su u Švicarskoj disciplinske mjere nadzornoga tijela ograničene samo na revizijske tvrtke koje revidiraju javna poduzeća, što je u skladu s djelokrugom provođenja inspekcija.

Tablica 7. Provođenje sankcija od strane tijela javnog nadzora revizije

	Disciplinsko tijelo	Djelokrug sankcija
Hrvatska	Da (nadzor nad stegovnim postupcima HRK)	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju - neizravno
Ujedinjeno Kraljevstvo	Da	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju
Švicarska	Da	Revizorska društva koja revidiraju javna poduzeća
Malta	Da	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju
Nizozemska	Da	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju
Norveška	Da	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju
Slovenija	Da	Revizijske tvrtke koje provode zakonsku reviziju

Izvor: obrada autora.

U tablici 8. objedinjeno je svih šest navedenih skupina kriterija za odabranih sedam zemalja iz europskog ekonomskog područja kako bi se donijela ocjena stupnja razvijenosti cjelokupnoga sustava javnog nadzora revizije pojedine zemlje. Unutar svakoga kriterija je ocjenjivano nekoliko elemenata koji su prethodno objašnjeni u tablicama 2. do 7. Za svaki element su dodijeljeni bodovi od 0 do 1, pri čemu je postupak bodovanja također objašnjen u tablici. Nakon dodjeljivanja bodova po elementima unutar svake skupine, izračunata je aritmetička sredina kako bi se dobili bodovi po pojedinome kriteriju. Zbroj bodova svih šest kriterija predstavlja konačnu ocjenu razvijenosti sustava javnog nadzora revizije. Prema ovakvome načinu rangiranja, Ujedinjeno Kraljevstvo ima najrazvijeniji sustav javnog nadzora, što je očekivano s obzirom da se prema svih šest kriterija nalazi u vrhu između promatranih zemalja. U odnosu na ostale promatrane zemlje, izdvaja se po pitanju transparentnosti, odnosno vrsti i razini detaljnosti javno dostupnih informacija, te razvijenosti sustava inspekcija. Na drugome mjestu se nalazi Norveška, a na trećemu Nizozemska. Posljednje mjesto zauzima Hrvatska, što se može opravdati činjenicom da se radi o zemlji koja ima najmanje iskustva i koja je u razvijanje sustava javnog nadzora revizijske profesije krenula kasnije od većine promatranih zemalja. Odbor za javni nadzor je osnovan tek 2008. godine, a 2010. godine su provedene pokusne inspekcije, što znači da su dosada završila tek tri redovna ciklusa inspekcija.

Zaključak komparativne analize sustava javnog nadzora odabranih zemalja europskog ekonomskog područja je da sve promatrane zemlje zadovoljavaju minimalne uvjete propisane Direktivom Europske unije iz 2006. godine, barem formalno, odnosno na temelju javno dostupnih informacija. Razlike među zemljama su još uvijek značajne, ali u smislu da su određene zemlje napravile pozitivne pomake u odnosu na propisane minimalne zahtjeve

Tablica 8. Ocjena sustava javnog nadzora odabranih zemalja

KRITERIJ	ELEMENT KRITERIJA	POSTUPAK BODOVANJA	HRV	UK	ŠVI	MAL	NIZ	NOR	SLO
1. Osnivanje i djelokrug rada	1.1. Godina osnivanja	1 ako je tijelo stvoreno prije 2002., 0,5 ako je stvoreno 2002. ili kasnije, 0 ako nema tijela javnog nadzora	0,5	1	0,5	1	0,5	1	0,5
	1.2. Glavni cilj	1 ako je glavni cilj javni nadzor revizora, 0 inače	1	1	1	1	0	0	1
	1.3. Zadaci vezani uz revizijsku profesiju	1 ako su svi zadaci (licenciranje, nadzor, sankcije) pod istim tijelom, 0 inače	1	1	1	1	1	1	1
	UKUPNO		0,83	1,00	0,83	1,00	0,50	0,67	0,83
2. Ustrojstvo	2.1. Postupak izbora	1 ako je pod nadzorom javnog tijela, 0 inače	1	1	1	1	1	1	1
	2.2. Neovisnost članova	1 ako nema bivših revizora, 0,5 ako je "cooling off" 5 god. ili više, 0 ako je manje od 5 god.	0	0,5	0,5	0	0	1	0
	UKUPNO		0,50	0,75	0,75	0,50	0,50	1,00	0,50
3. Financiranje	3.1. Izvor financiranja	1 ako je mješoviti model financiranja, 0 inače	0	1	0	1	1	0	1
	3.2. Iznos financiranja	1 za najveći udio u BDP-u, ostali kao postotak od najvećeg udjela	0,01	0,13	0,08	N/A	1,00	0,44	0,01
	UKUPNO		0,00	0,57	0,04	0,50	1,00	0,75	0,75
4. Transparentnost	4.1. Godišnje izvješće	1 da, 0 ne	1	1	1	1	1	1	1
	4.2. Izvješće o sankcijama	1 da, 0 ne	0	1	1	0	0	0	1
	4.3. Financijski proračun	1 da, 0 ne	1	1	1	0	1	0	0
	4.4. Planovi	1 da, 0 ne	1	1	1	1	1	1	0
	4.5. Dodatna izvješća	1 da, 0 ne	0	1	1	0	1	1	0
	UKUPNO		0,6	1	1	0,4	0,8	0,6	0,4
5. Sustav inspekcija	5.1. Odgovornost za inspekcije	1 da, 0 ne	1	1	1	1	1	1	1
	5.2. Direktno/preko tijela	direktno 1, 0,5 putem tijela, 0 ako ne provodi inspekcije	0	1	1	1	1	1	0,5
	5.3. Godina prve inspekcije	1 ako je prije 2002., 0,5 ako je 2002. ili kasnije, 0 ako nema inspekcija	0,5	0,5	0,5	0,5	N/A	1	0,5
	5.4. Djelokrug nadzora	1 svi, 0,5 samo određena revizorska društva, 0 bez inspekcija	1	0,5	0,5	1	1	1	1
	5.5. Vrste inspekcija	1 redovne i posebne inspekcije, 0,5 samo redovne inspekcije, 0 bez inspekcija	0,5	1	1	0,5	1	1	0,5
	5.6. Učestalost inspekcija	1 češće od zahtjeva Direktive, 0,5 prema Direktivi, 0 bez inspekcija	0,5	1	1	0,5	0,5	0,5	0,5
	UKUPNO		0,58	0,83	0,83	0,75	0,75	0,92	0,67
6. Sankcije	6.1. Disciplinsko tijelo	1 da, 0 ne	1	1	1	1	1	1	1
	6.2. Djelokrug	1 svi, 0,5 samo određena revizorska društva, 0 bez sankcija	1	1	0,5	1	1	1	1
	UKUPNO		1	1	0,75	1	1	1	1
UKUPNA OCJENA			3,52	5,15	4,21	4,15	4,55	4,94	4,15

Izvor: izračun i obrada autora.

i samoinicijativno postavile strožije uvjete jer su uočile da javni nadzor doprinosi kvaliteti revizije. Prema tome, značaj Direktiva je da uz postupno podizanje ljestvice razvoja sustava javnog nadzora revizije približi zemlje poput Hrvatske zemljama koje predvode promjene, poput Ujedinjenog Kraljevstva. Navedeni rezultati su u skladu s istraživanjem Osmar, B. G. et al. (2014.), koje je poslužilo kao uzor za oblikovanje modela i gdje je također zaključeno da postoje značajne razlike među zemljama Europske unije po pitanju razvijenosti sustava javnog nadzora revizijske profesije /20, str. 31-32/.

4. OVISNOST RAZVIJENOSTI SUSTAVA JAVNOG NADZORA REVIZIJE O ODREĐENIM MAKROEKONOMSKIM INDIKATORIMA

Razlika u stupnju razvijenosti sustava javnog nadzora revizije među zemljama zasigurno izravno ovisi o iskustvu zemlje u primjeni takvog oblika nadzora. Očekivano je da su zemlje koje su prije uspostavile sustav javnog nadzora revizijske profesije dosegle veću razinu razvijenosti, što je vidljivo na primjeru odabranih zemalja iz prethodnoga poglavlja. Međutim, zasigurno postoje čimbenici koji su tome doprinijeli, odnosno koji su prouzročili potrebu za eksternim nadzorom revizije u svrhu povećanja kvalitete financijskoga izvještavanja. Osmar, B. G. et al. (2014.) su pokazali da postoji pozitivna veza između čimbenika koji potiču harmonizaciju i stupnja razvijenosti eksternog nadzora revizije, pri čemu je konkretno analizirana povezanost s razvijenosti tržišta kapitala /20, str. 30/. Kako bi se ispitala veza između razvijenosti sustava javnog nadzora revizije i određenih pokazatelja razvijenosti zemlje, provedena je korelacijska analiza na uzorku sedam zemalja europskog ekonomskog područja.

Može se pretpostaviti da zemlje koje su razvijenije prema određenim makroekonomskim indikatorima imaju razvijeniji i dio gospodarstva koji se odnosi na eksterni nadzor revizijske profesije. Kako bi se testirala ta pretpostavka, ispitana je veza između BDP-a po stanovniku i Indeksa globalne konkurentnosti te stupnja razvijenosti sustava javnog nadzora revizije. Navedeni indeks mjeri konkurentnost 148 država u različitim fazama gospodarskoga razvoja. Indeks se sastoji od 12 stupova podijeljenih u tri zasebne cjeline: osnovne uvjete, faktore efikasnosti i inovacijske faktore. Ponderi koji se pridružuju svakoj toj cjelini u izračunu konačnog indeksa ovise o stadiju ekonomskoga razvoja zemlje. Na primjer, za Hrvatsku je ocijenjeno da je na prijelazu iz faze koja se temelji na faktorima efikasnosti u fazu koja se temelji na inovacijskim faktorima te je najveći ponder pridružen faktorima efikasnosti /33, str. 9-11/. Dodatno, za potrebe analize korelacije su iz indeksa izdvojena dva stupa koja su posebno značajna u ovome kontekstu, a to su *Poslovna sofisticiranost* i *Razvijenost financijskog tržišta*.

Kao jedna od varijabli odabrana je i razvijenost tržišta kapitala. U slučaju kada je financiranje putem tržišta kapitala primaran oblik eksternog financiranja, postoji jaka potreba za pouzdanim i usporedivim financijskih izvještajima. Razvijeno tržište kapitala obilježava veći broj manjih investitora, koji nemaju povlaštenu pristup poslovnim informacijama o subjektu u koji ulažu pa temelje svoje odluke na javno objavljenim informacijama. S druge strane, potreba za unapređenjem kvalitete financijskoga izvještavanja nije toliko izražena u zemljama gdje prevladava bankovno financiranje, jer takvi kreditori imaju pri-

stup informacijama koje nisu javno dostupne /16, str. 18/. Prema tome, može se očekivati da postoji pozitivna korelacija između razvijenosti tržišta kapitala i sustava javnog nadzora revizije. Razvijenost tržišta kapitala aproksimirana je pomoću dva indikatora. Prvi indikator je udio tržišne kapitalizacije u BDP-u zemlje, pri čemu se tržišna kapitalizacija računa kao umnožak tržišne cijene svih kotirajućih poduzeća i ukupnoga broja dionica (umanjenih za trezorske dionice) /35/. Drugi indikator je jedan od elemenata Indeksa globalne konkurentnosti, tj. *Razvijenost financijskog tržišta* koji predstavlja osmi od 12 stupova navedenoga indeksa. Unutar toga osmoga stupa je sadržan indikator pod nazivom *Financiranje putem lokalnog tržišta kapitala* /33, str. 50/.

Nadalje, veća međunarodna izloženost zemlje također stvara potrebu za poboljšanjem kvalitete financijskoga izvještavanja /16, str. 10/. Zbog toga je za očekivati da veća interakcija sa stranim tržištima i investitorima predstavlja pozitivan poticaj unapređenju kvalitete financijskoga izvještavanja te posredno i sustava javnog nadzora revizije. Kao mjera stupnja globalizacije uzet je Indeks globalizacije koji od 2002. godine računa švicarski ekonomski institut KOF. Radi se o indeksu koji se sastoji od tri dimenzije: ekonomske, socijalne i političke globalizacije. Svaka dimenzija se mjeri zasebno, nakon čega se cjelokupni indeks računa kao ponderirani prosjek, pri čemu ekonomska globalizacija, ima ponder 0,36 /17, str. 1/. Indeks poprima vrijednosti na ljestvici od 0 do 100, pri čemu vrijednost 100 predstavlja najveću razinu globalizacije.

S obzirom da se većina tijela javnog nadzora revizije za zemlje iz uzorka barem djelomično financira iz državnog proračuna, ispitano je i kakva je veza između visine rashoda države i razvijenosti sustava javnog nadzora revizije. Ako se pretpostavi da veći proračun nadzornog tijela dovodi do kvalitetnijega i sveobuhvatnijega nadzora te da država s većim rashodima više izdvaja i za sustav javnog nadzora revizije, moglo bi se pretpostaviti da postoji pozitivna korelacija između udjela rashoda države u BDP-u i stupnja razvijenosti sustava javnog nadzora revizije.

Budući da je funkcija sustava javnog nadzora revizije podizanje razine povjerenja u eksternu reviziju, a time i u revidirane financijske izvještaje, veći poticaj razvoju takvoga sustava trebale bi imati zemlje u kojima postoji nepovjerenje u financijsko izvještavanje i gospodarstvo u cjelini. Zbog toga je analiziran Indeks percepcije korupcije koji objavljuje udruga Transparency International. Indeks se temelji na istraživanju percepcije ispitanika o tome koliko je raširena korupcija u tijelima javne vlasti na ljestvici od 0 do 100, pri čemu 0 predstavlja zemlju koja je visoko korumpirana, a 100 zemlju koja se percipira kao zemlja bez korupcije. Podaci se prikupljaju od 11 različitih institucija, s time da moraju biti dostupni podaci iz barem tri izvora da bi određena zemlja bila uključena u izračun /29, str. 1/.

Prema tome, u provedenoj korelacijskoj analizi zavisna varijabla je stupanj razvijenosti sustava javnog nadzora ocijenjen na temelju modela iz prethodnoga poglavlja. Nezavisne varijable su: Indeks percepcije korupcije, BDP po stanovniku, Rashodi države kao postotak BDP-a, Tržišna kapitalizacija kao postotak BDP-a, Indeks globalizacije i njegove tri dimenzije (ekonomska, socijalna i politička globalizacija) te Indeks globalne konkurentnosti (pri čemu su izdvojena dva stupa: Poslovna sofisticiranost i Razvijenost financijskoga tržišta, iz kojega je zasebno prikazana varijabla *Financiranje putem lokalnoga tržišta kapitala*). Analizirani su zadnji dostupni podaci, pri čemu je za Indeks globalne konkurentnosti korišteno izvješće za godinu 2014./2015., dok su za ostale indikatore korišteni prosjeci vrijednosti za zadnje tri godine. Korelacijska matrica je prikazana u tablici 9.

Tablica 9. Korelacija ocjene sustava javnog nadzora s odabranim indikatorima

	CPI	BDP po stanovniku	Rashodi države kao % BDP-a	Tržišna kapitalizacija kao % BDP-a	Ekonomska globalizacija	Socijalna globalizacija	Politička globalizacija	Indeks globalizacije	GCI	Poslovna sofisticiranost	Razvijenost financijskog tržišta	Financiranje putem lokalnog tržišta kapitala	Razvijenost sustava javnog nadzora
CPI	1,00												
BDP po stanovniku	0,88	1,00											
Rashodi države kao % BDP-a	-0,35	-0,55	1,00										
Tržišna kapitalizacija kao % BDP-a	0,66	0,54	-0,67	1,00									
Ekonomska globalizacija	0,88	0,63	-0,19	0,65	1,00								
Socijalna globalizacija	0,06	-0,10	-0,03	-0,13	0,27	1,00							
Politička globalizacija	0,89	0,66	-0,18	0,65	0,84	0,06	1,00						
Indeks globalizacije	0,64	0,54	-0,03	0,57	0,68	-0,48	0,57	1,00					
GCI	0,97	0,82	-0,43	0,79	0,91	0,08	0,85	0,67	1,00				
Poslovna sofisticiranost	0,95	0,76	-0,43	0,79	0,90	0,17	0,87	0,57	0,99	1,00			
Razvijenost financijskog tržišta	0,70	0,72	-0,68	0,69	0,58	0,11	0,40	0,36	0,80	0,79	1,00		
Financiranje putem lokalnoga tržišta kapitala	0,75	0,69	-0,56	0,63	0,63	0,25	0,50	0,28	0,83	0,85	0,96	1,00	
Razvijenost sustava javnog nadzora	0,72	0,53	0,08	0,33	0,55	-0,04	0,62	0,42	0,70	0,71	0,57	0,70	1,00

Izvor: izračun autora.

CPI – Indeks percepcije korupcije

GCI – Indeks globalne konkurentnosti

Provedena korelacijska analiza pokazuje da je smjer veze između stupnja razvijenosti sustava javnog nadzora revizije i odabranih makroekonomskih indikatora za većinu varijabli u skladu s početnim pretpostavkama. Mjere koje su izabrane kao indikatori opće gospodarske razvijenosti zemlje imaju umjerenu do jaku pozitivnu vezu s ocjenom sustava javnog nadzora, pri čemu je izraženija veza s indeksom globalne konkurentnosti nego s BDP-om po stanovniku. Što se tiče pretpostavke da razvijenije tržište kapitala predstavlja poticaj povećanju kvalitete financijskoga izvještavanja, pretpostavka ima jače uporište ako se kao mjera razvijenosti tržišta kapitala uzima element Indeksa globalne konkurentnosti pod nazivom *Financiranje putem lokalnoga tržišta kapitala*. Koeficijent korelacije s tim indikatorom je 0,7, dok je korelacija s udjelom tržišne kapitalizacije u BDP-u također pozitivna, ali relativno slaba (0,33).

Tablica 10. Koeficijenti korelacije između razvijenosti sustava javnog nadzora revizije i odabranih makroekonomskih indikatora na uzorku odabranih zemalja

Varijabla	Indikator	Koeficijent korelacije
Gospodarska razvijenost zemlje	BDP po stanovniku	0,53
	Indeks globalne konkurentnosti (GCI)	0,70
	a) Poslovna sofisticiranost (dio GCI)	0,71
	b) Razvijenost financijskoga tržišta (dio GCI)	0,57
Razvijenost tržišta kapitala	Tržišna kapitalizacija kao % BDP-a	0,33
	Financiranje putem lokalnoga tržišta kapitala (dio GCI)	0,70
Globalizacija zemlje	Indeks globalizacije	0,42
	a) Ekonomska globalizacija	0,55
	b) Socijalna globalizacija	-0,04
	c) Politička globalizacija	0,62
Visina rashoda države	Rashodi države kao % BDP-a	0,08
Razina nepovjerenja u institucije	Indeks percepcije korupcije	0,72

Izvor: izrada autora.

Utjecaj razine globalizacije zemlje, mjerene Indeksom globalizacije, na razvijenost sustava javnog nadzora revizije je slab do umjeren, s obzirom da je koeficijent korelacije 0,42, čemu pretežito doprinosi ekonomska i politička globalizacija. Pretpostavka da postoji pozitivna veza između udjela rashoda države u BDP-u i razvijenosti eksternog nadzora revizije se ne može prihvatiti na temelju korištenog uzorka zemalja. To se može opravdati činjenicom da veći rashodi države ne moraju nužno značiti da država više izdvaja za javni nadzor revizije, da se tijela javnog nadzora financiraju i iz drugih izvora (što je i prikazano u prethodnome poglavlju) te da veći proračun tijela javnog nadzora ne dovodi automatski i do većega stupnja razvijenosti sustava eksternog nadzora revizije. Što se tiče razine nepovjerenja u institucije, koeficijent korelacije u odnosu na Indeks percepcije korupcije pokazuje da zemlje s većom vrijednosti indeksa, odnosno manjom razinom korupcije, imaju i razvi-

jenije sustave javnog nadzora revizijske profesije. Navedeno nije u skladu s činjenicom da zemlje s izraženijom percepcijom korupcije imaju veću potrebu za poboljšanjem kvalitete financijskoga izvještavanja te time i učinkovitim sustavom javnog nadzora revizijske profesije.

5. ZAKLJUČAK

Direktivom Europske unije uređene su obveze ovlaštenih revizora i revizijskih tvrtki pri provođenju zakonske revizije te su uvedeni zahtjevi za javnim nadzorom revizijske profesije. Svaka država članica mora uspostaviti sustav osiguranja kvalitete koji je neovisan o subjektima koji su predmet provjere, vođen od strane kompetentnih stručnjaka, transparentan i sveobuhvatan u opsegu ispitivanja. Jačanje neovisnosti javnih nadzornih tijela je istaknuto kao prioritet prilikom donošenja izmijenjene Direktive 2014. godine, koja donosi dopune u ovlastima nadzornih tijela za određivanje sankcija. Navedene Direktive predstavljaju pokušaj harmonizacije zakonodavstava zemalja članica Europske unije po pitanju provođenja i nadzora zakonske revizije.

Komparativna analiza na uzorku od sedam zemalja europskog ekonomskog područja je pokazala da sve promatrane zemlje zadovoljavaju minimalne uvjete propisane Direktivom, ali da među njihovim sustavima javnog nadzora postoje značajne razlike. Zemlje koje su prepoznale potrebu za učinkovitim nadzorom revizijske profesije u svrhu povećanja kvalitete revizije samoinicijativno su uspostavile sustave javnog nadzora koji su puno razvijeniji od onoga što se minimalno zahtijeva. Pritom treba uzeti u obzir gospodarsko i političko okruženje zemlje. Zemlje koje desetljećima imaju razvijeno tržište kapitala i općenito sustav tržišnoga gospodarstva su opravdano predvodnici u ovome području, dok je razumljivo da zemlje s relativno kratkom povijesti provođenja revizije zaostaju i prema razvijenosti sustava javnog nadzora revizijske profesije.

Ispitivanjem korelacije između ocjene razvijenosti sustava javnog nadzora revizije i odabranih makroekonomskih indikatora uočeno je da postoji pozitivna veza između stupnja razvoja javnog nadzora s jedne strane te gospodarske razvijenosti zemlje, razvijenosti tržišta kapitala, globalizacije zemlje i niske razine percepcije korupcije s druge strane. Ograničenje navedene korelacijske analize je što se temelji na malom uzorku od sedam europskih zemalja, tako da bi za reprezentativnije rezultate i zaključke trebalo proširiti korišteni uzorak, što zasigurno predstavlja jedan od mogućih smjerova kretanja u daljnjemu istraživanju.

LITERATURA:

1. Accountancy Board – Quality Assurance Unit, Malta (2014) *2013 – Annual Report*. Dostupno na: <https://secure3.gov.mt/accountancyboard/FileDownloadPage.aspx?FileID=58>. [10. lipnja 2015.].
2. Accountancy Board, Malta (2011) *Quality Assurance Handbook*. Dostupno na: <https://secure3.gov.mt/accountancyboard/Library/..%5CFileDownloadPage.aspx?FileID=27>. [10. lipnja 2015.].

3. Agency for Public Oversight of Auditing – Slovenia (2014) *Annual Report of the Agency for Public Oversight of Auditing for 2013*. Dostupno na: http://www.anr.si/f/docs/Reports/Annual_Report_of_the_Agency_for_Public_Oversight_of_Auditing_for_2013_KONCNO. [10. lipnja 2015.].
4. Agency for Public Oversight of Auditing – Slovenia: *About the Agency*. Dostupno na: http://www.anr.si/en/Presentation_of_the_Agency/ [10. lipnja 2015.].
5. DeFond, M. et al. (2010) *The Impact of Mandatory IFRS Adoption on Foreign Mutual Fund Ownership: The Role of Comparability*. Dostupno na: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1526302_code264309.pdf?abstractid=1473889&mirid=3 [12. lipnja 2015.].
6. *Direktiva 2006/43/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 17. svibnja 2006. o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja*. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0043&from=HR> [9. lipnja 2015.].
7. *Direktiva 2014/56/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 16. travnja 2014. o izmjeni Direktive 2006/43/EZ o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja*. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0056&from=HR> [9. lipnja 2015.].
8. Eurostat (2015) *Government revenue, expenditure and main aggregates*. Dostupno na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_main [15. lipnja 2015.].
9. EY (2014) *Point of view: European Union audit legislation*. Dostupno na: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_-_European_Union_audit_legislation/\\$FILE/EY-pov-european-union-audit-legislation-april-2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_-_European_Union_audit_legislation/$FILE/EY-pov-european-union-audit-legislation-april-2014.pdf) [12. lipnja 2015.].
10. Federal Audit Oversight Authority – FAOA, Switzerland (2012) *Oversight Concept for Audit Firms under State Oversight*. Dostupno na: <http://www.revisionsaufsichtsbehoerde.ch/bausteine.net/file/showfile.aspx?downdaid=7563&sp=D&domid=1063&fd=2> [10. lipnja 2015.].
11. Federal Audit Oversight Authority – FAOA, Switzerland (2014) *Activity Report 2013*. Dostupno na: <http://www.revisionsaufsichtsbehoerde.ch/bausteine.net/file/showfile.aspx?downdaid=7814> [10. lipnja 2015.].
12. Federation of European Accountants – FEE (2014) *Factsheet: EU Directive on Statutory Audit of Annual and Consolidated Accounts and EU Regulation on Statutory Audit of Public Interest Entities*. Dostupno na: http://www.fee.be/images/publications/auditing/Factsheet_Audit_Policy_1404.pdf [9. lipnja 2015.].
13. Financial Reporting Council – FRC, United Kingdom (2014) *Audit Quality Inspections – Annual Report 2013/2014*. Dostupno na: <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/Audit-Quality-Review/Audit-Quality-Inspections-Annual-Report-2013-14.pdf> [10. lipnja 2015.].
14. Financial Reporting Council – FRC, United Kingdom: *Audit Quality Review – Scope and Objectives, Monitoring Approach*. Dostupno na: <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Conduct/Audit-Quality-Review.aspx> [10. lipnja 2015.].
15. IFIAR (2014) *IFIAR Member Jurisdictions & IFIAR Member Profiles*. Dostupno na: <https://www.ifiar.org/Members.aspx> [10. lipnja 2015.].

16. Isidro, H., Raonic, I. (2012) *Firm Incentives, Institutional Complexity and the Quality of 'Harmonized' Accounting Numbers*. The International Journal of Accounting, Forthcoming.
17. KOF Swiss Economic Institute, Zurich (2015) *2015 KOF Index of Globalization: Variables and Weights*. Dostupno na: http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2015/03/04/variables_2015.pdf [15. lipnja 2015.].
18. KOF Swiss Economic Institute, Zurich (2015) *KOF Index of Globalization: Globalization is stagnating, Press Release*. Dostupno na: http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2015/03/04/press_release_2015_en.pdf [15. lipnja 2015.].
19. Maijoor, S. J., Vanstraelen, A. (2006) *Earnings management within Europe: the effects of member state audit environment, audit firm quality and international capital markets*. Accounting and Business Research. Vol. 36. No. 1. pp. 33-52.
20. Osmar, B. G. et al. (2014) *Public oversight systems for statutory auditors in the European Union*. Dostupno na: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID2485170_code350536.pdf?abstractid=2485170&mirid=3 [12. lipnja 2015.].
21. *Pravilnik o nadzoru i provjeri kvalitete rada revizorskih društava, samostalnih revizora, zajedničkih revizorskih ureda i ovlaštenih revizora*. Narodne novine, br. 62/11. i 49/12.
22. Sever Mališ, S. (2015.) *Sustav osiguranja kvalitete i javnog nadzora revizije sukladno Direktivi Europske unije*. Računovodstvo i financije. Br. 5/2015., str. 31-34.
23. Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L. (2012.) *Revizija: načela standardi i postupci*. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
24. Sonderstrom, N. S., Sun, K. J. (2007) *IFRS Adoption and Accounting Quality: A Review*. European Accounting Review, Forthcoming.
25. Tipurić, D., Tušek, B. i Filipović, D. (2009) *Internal and External Supervisory Mechanisms in Corporate Governance*. South-east European journal of economics and business, 2009, Volume 4, Issue 2, pp. 57-70.
26. The Financial Supervisory Authority of Norway (Finanstilsynet) (2014) *Annual Report 2013*. Dostupno na: http://www.finanstilsynet.no/Global/English/Reports/Annual%20Reports/Annual_Report_2013.pdf [10. lipnja 2015.].
27. The Netherlands Authority for the Financial Markets – AFM (2013) *Report on AFM inspections of the quality of audit and system of quality control and quality monitoring at nine PIE licence holders*. Dostupno na: <http://www.afm.nl/~media/Files/rapport/2013/report-audit-firms.ashx> [10. lipnja 2015.].
28. The Netherlands Authority for the Financial Markets – AFM (2014) *AFM Annual Report 2013 – Summary*. Dostupno na: <http://www.afm.nl/~media/Files/Jaarverslag/2013/samenvatting-engels.ashx> [10. lipnja 2015.].
29. Transparency International (2014) *Corruption Perceptions Index 2014: Short Methodology Note*. Dostupno na: http://www.transparency.org.ro/politici_si_studii/indici/ipc/2014/2014_CPIShortMethodology_EN.pdf [15. lipnja 2015.].
30. Transparency International (2014) *Corruption Perceptions Indeks 2014: Technical Methodology Note*. Dostupno na: http://files.transparency.org/content/download/1857/12438/file/CPI2014_DataBundle.zip [15. lipnja 2015.].

31. Tušek, B., Žager, L. (2008.) *Revizija*. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika. Treće izdanje.
32. Wagner, H. (2011) *Is harmonization of legal rules an appropriate target? Lessons from the global financial crisis*. Eur J Law Econ, Vol. 33, pp. 541-564.
33. World Economic Forum (2014) *The Global Competitiveness Report 2014-2015*. Dostupno na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf [15. lipnja 2015.].
34. Worldbank (2015) *GDP per capita (current US\$)*. Dostupno na: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> [15. lipnja 2015.].
35. Worldbank (2015) *Market capitalization of listed companies (% of GDP)*. Dostupno na: <http://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.LCAP.GD.ZS/countries> [15. lipnja 2015.].
36. *Zakon o reviziji*. Narodne novine, br. 146/2005., 139/2008., 144/2012.